

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**SAMETOVÁ REVOLUCE OČIMA
ZAHRANIČNÍCH
INTERPRETŮ:ASH,DAHRENDORF**

Markéta Malá

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Sametová revoluce v zahraničním kontextu

Timothy Garton Ash, Ralf Dahrendorf

Markéta Malá

Vedoucí práce:

PhDr. Martin Profant, Ph. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Martin Profantovi, Ph. D. za odborné rady, vstřícnost a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

1 ÚVOD	7
2 HISTORICKÝ EXKURZ	8
2.1 Normalizace v Československu.....	8
2.2. Režimní opozice	11
3 MEZINÁRODNÍ POLITICKÉ UDÁLOSTI V 80. LETECH	12
3.2. Sovětský svaz.....	13
3.3. Spojené státy americké	14
3.4. Polská lidová republika	15
3.5. Maďarská lidová republika	16
3.6. Německá demokratická republika	17
4 SAMETOVÁ REVOLUCE V ČESKOSLOVENSKU	19
4.1 Historicko-politický úvod	19
4.2 Předvečer Sametové revoluce	19
4.3 Od studentské manifestace po generální stávk.....	21
4.3.1 Studentská manifestace.....	20
4.3.2 18.listopadu.....	23
4.3.3 19.listopadu.....	23
4.3.4 20.listopadu	24
4.3.5 Generální stávka.....	25
5 ZAHRANIČNÍ REAKCE A INTELEKTUÁLNÍ REFLEXE	25

5.1 Zahraniční ohlas v tisku	25
5.2 Zahraniční pozorovatelé a jejich reflexe politických změn v Československu	28
5.2.1 Timothy Garton Ash	28
5.2.2 Ralf Dahrendorf.....	29
5.3 Způsoby interpretace sametové revoluce	34
5.4 Vyrovnat se s minulostí	36
6 ZÁVĚR.....	39
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	42
Knižní zdroje	42
Ostatní zdroje.....	45
Elektronické zdroje	45
8 RESUMÉ	47
9 PŘÍLOHY	48

1 ÚVOD

„Může být vůbec lepší místo pro založení společného evropského domu než je Praha, tento zeměpisný a kulturní střed Evropy?“

The Guardian, 1. 12. 1989

Téma „sametové revoluce“ se dá interpretovat z různých úhlů pomocí rozdílných metodologických přístupů. Tato bakalářská práce by se dala charakterizovat jako mezioborové zaměření na průběh a vývoj události 80.-90. let v Evropě s důrazem na události v tehdejší Československu a jejich interpretaci zahraničními autory.

V kapitole zabývající se historickým exkurzem se pokusím vysvětlit situaci v Československu v období normalizace.

V následující kapitole je popsána situace bývalých zemí Sovětského bloku ve střední Evropě před pádem komunistického režimu.

Čtvrtá kapitola se zabývá výkladem sametové revoluce v bývalém Československu.

Pátá kapitola zahrnuje intelektuální reflexi revolučních událostí s důrazem na názory politických a historických autorit Timothyho Gartona Ashe a Ralfa Dahrendorfa. Kapitola je doplněna o úvahy nad možnostmi pochopení totalitní minulosti v české společnosti.

Cílem mé bakalářské práce je podat výklad o politickém převratu v roce 1989, popsat události, které Sametové revoluci předcházely, a to jak v Československu, tak v zahraničí. Dále se pokusím předložit pohled zahraničních komentátorů na tyto události, především pak Timothyho Gartona Ashe a Ralfa Dahrendorfa.

Dalšími cíli práce je interpretace komentářů ze zahraničí na samotný průběh Sametové revoluce v Československu a na nově

vzniklou situaci ve střední a východní Evropě a vysvětlení sociokulturního a politického vývoje v Československu, částečně i v ostatních zemích Varšavské smlouvy. Při této příležitosti se budu věnovat sledování zahraničních i tuzemských monografií, výňatkům z tisku, internetovým zdrojů apod.

2 HISTORICKÝ EXKURZ

2.1 Normalizace v Československu

V roce 1968 nastoupil do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Alexander Dubček, který byl propagátorem tzv. „socialismu s lidskou tváří“. Tento systém spočíval především v liberálním přístupu k socialistickému režimu. V tzv. Akčním programu, který byl v dubnu 1968 schválen ÚV KSČ bylo zasazeno mj. právní, nikoliv ideologické pojetí politických a občanských práv, snaha o uplatnění principu tržní ekonomiky a o restituci soukromého majetku.¹

Dubčekův způsob politiky byl ve společnosti vítaný, ne tak už mezi režimními konzervativci, kteří se obávali ohrožení sovětské mocenské elity a politické stability.² Na vedení Československa byl vyvíjen nátlak k návratu ke konzervativním principům. „A když možnosti politického nátlaku byly vyčerpány, přistoupilo sovětské vedení k vojenské intervenci. V noci z 20. na 21. srpna 1968 překročily armády pěti států Varšavské smlouvy hranice ČSSR.“³ Poté, co předsednictvo ÚV KSČ odsoudilo vojenskou intervenci vydaným prohlášením, byli představitelé KSČ invazivními jednotkami donuceni odjet do Moskvy, kde pod silným tlakem

---

¹ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku :1944-1989.*, str. 384

² MOULIS, Vladislav aj. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989.*, str. 164

³ Tamtéž, str.164, 165

podepsali tzv. moskevský protokol, který legalizoval intervenci vojsk zemí Varšavské smlouvy. Sovětská okupace a následné politické změny znamenaly postupnou likvidaci reformního procesu a v Československu nastalo tzv. období normalizace.⁴ Smyslem normalizačního režimu měla být především obnova loajality ČSSR k sovětskému vedení a zastavení pokusů o demokratické reformy.⁵

Na druhé schůzi pléna ÚV KSČ v dubnu 1969 byl Alexandr Dubček odvolán z funkce předsedy ÚV KSČ a na jeho místo nastoupil Gustáv Husák, který se v roce 1975 stal prezidentem ČSSR.⁶

Vedení KSČ se snažilo ve společnosti zdůrazňovat sociální jistoty a společenskou rovnost.⁷ Došlo však k omezení občanských svobod. Lidé byli sledováni tajnou policií (StB-Státní bezpečnost), probíhala silná cenzura tisku, televizního vysílání, kulturní produkce.

Veřejný život provázely každoročně se opakující povinné oslavy různých výročí (25. února-výročí Vítězného února, 7. listopadu výročí Velké říjnové socialistické revoluce) a svátků (den horníků, den učitelů).⁸ Pro režim „nepohodlní“ lidé museli čelit represím. Mnoho odpůrců režimu emigrovalo do zahraničí.

Díky izolaci od nekomunistických zemí mohl takový systém fungovat. Režim sice mezi obyvatelstvem propagoval internacionalismus, v praxi však šlo především o „přátelství příslušníků vládnoucích

---

⁴ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA.: c. d., str. 387, 388

⁵ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*., str. 11, 12

⁶ Tamtéž, str. 573, 574

⁷ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA.: c. d., str. 576

⁸ HRON, Jan (ed.): *Věčné časy. Československé totalitní roky.*, str. 104

komunistických elit.“⁹ Samozřejmě byly podporovány konexe se Sovětským svazem a ostatními státy Varšavské smlouvy, styky s jinými zeměmi se měly odehrávat pouze pod státní kontrolou.¹⁰

Normalizační systém v té době procházel změnou a určitým vývojem. Bezprostředně po vpádu okupačních vojsk došlo k několika protestním akcím a demonstracím. Dne 16. ledna 1969 se na pražském Václavském náměstí upálil student filozofické fakulty, Jan Palach, který chtěl tímto činem vyjádřit nesouhlas s novými politickými poměry v zemi.¹¹ Během roku 1969 došlo ještě k několika dalším projevům nesouhlasu s politickým režimem v zemi.

Osmdesátá léta probíhala v Československu v duchu politické stagnace a obezřetnosti vůči liberálním reformám, které měly pomoci vyřešit nepříznivý hospodářský vývoj v zemi a v ostatních satelitních státech Sovětského svazu. Především reformy generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu Michala Gorbačova byly v Československých vládních kruzích přijímány s nedůvěrou, neboť hrozilo nebezpečí rozvrácení režimu. Ve společnosti však docházelo k projevům dosud potlačované averze obyvatel země proti režimu. Podnětů k takovému jednání bylo několik. Šlo především o politický vývoj v Sovětském svazu, sílící hospodářské problémy a neochota režimu podrobit se reformním změnám.¹²

---

⁹ OTÁHAL, Milan.: c. d. str.17

¹⁰ Tamtéž, str. 17

¹¹ HRON, Jan (ed.): c. d., str. 99

¹² VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. c.d., str. 594

2.2. Režimní opozice

Jaký postoj měli občané Československa k totalitnímu režimu? Z jakých ideových zdrojů vycházely motivace účastníků protikomunistické rezistence a jaké byly její podoby a formy? Byly tyto iniciativy pro režim skutečně nebezpečné nebo naopak?

Režimní opozice byla záležitostí především intelektuálů, pro režim neznamerala skutečnou hrozbu. Odpůrci normalizačního režimu pocházeli především ze studentského, kulturního, církevního a vědeckého prostředí.¹³

Podle M. Otáhal se v letech 1969-1977 jako představitelé režimní opozice realizovali exkomunisté se socialistickým programem a mladí radikální studenti, kteří měli názorově blízko k trockistům. Tomuto opozičnímu složení šlo především o odstranění Husákova režimu. Od roku 1972 se začala výrazně realizovat kulturní opozice a underground.¹⁴ Díky společnému zájmu opozičních proudů na dodržování lidských práv a občanských svobod vznikl v roce 1977 dokument Charta 77.¹⁵ Vznik tohoto prohlášení předcházelo zveřejnění dvou mezinárodních paktů zaručujících svobody a práva, které byly vydány v Helsinkách a 13.10.1976 zveřejněny ve Sbírce zákonů ČSSR. Vydavatelé Charty 77 chtěli předložením Charty 77 připomenout povinnost dodržování lidských práv a svobod a zasazovat se o jejich dodržování.¹⁶ Hlavními iniciátory vzniku Charty byli Václav Havel, Pavel Kohout a Zdeněk Mlynář. Vznik Charty byl také reakcí na soudní proces s hudební skupinou Plastic

---

¹³ BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989.*, str.

23

¹⁴ OTÁHAL, Milan. c. d., str. 6

¹⁵ Tamtéž, str. 124

¹⁶ PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace.*, str. 12

People of the Universe. Jak zmiňuje Havel, „publikum shromážděné v prostorách soudu, bylo předobrazem Charty 77; atmosféra rovnosti, solidarity, družnosti, pospolitosti a obětavé ochoty vzájemně si pomáhat, vyvolávané vědomím společné věci a společného ohrožení, nebyla jen atmosférou té soudní budovy, ale i atmosférou prvních měsíců Charty.“¹⁷ Iničiátoři a také signatáři Charty 77 chtěli budovat občanské hnutí a své požadavky přímo adresovat středisku politické moci v zemi.¹⁸ Přestože chartisté byli v rámci možností poměrně aktivní v šíření svých přesvědčení, stále se to týkalo jen malé části obyvatelstva a chování většiny společnosti se nezměnilo.¹⁹

Jak bylo socialistické Československo vnímáno státy západní Evropy? Jako jejich bývalá součást nebo jako geograficky snad blízká země, nicméně vzdálená ideově i kulturně? V době sovětské nadvlády se Československo pochopitelně nemohlo realizovat v nezávislé zahraniční politice. Vztahy se Západem, které byly před poválečným mocenským rozdělením Evropy běžné, byly na dlouhou dobu utlumeny. Přestože sovětský mocenský vliv byl v Československu neoddiskutovatelný, dřívější propojení Československa s proveniencí západní Evropy bylo v Československém prostředí zachováno.

3 MEZINÁRODNÍ POLITICKÉ UDÁLOSTI V 80. LETECH

3.1. Mezinárodní situace

V osmdesátých letech došlo v zemích Varšavské smlouvy v Evropě k ekonomické stagnaci a snižování životní úrovně. Důsledkem těchto

¹⁷ HAVEL, Václav: Jak se rodila Charta 77 in PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace.*, str. 17

¹⁸ OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989.*, str.167

¹⁹ Tamtéž, str.166

událostí byly nejen ekonomické reformy v jednotlivých státech, ale i počáteční snahy o změnu i v politickém smyslu. Díky neochotě stranického režimu respektovat občanská a lidská práva se krize ještě prohlubovala. Mocenské elity v jednotlivých zemích sovětského bloku se nechtěli vzdát své pozice. Docházelo však k projevům opozičních hnutí a k diferenciačním procesům uvnitř mocenských struktur. Díky všem reformám a politickým procesům, které provázely osmdesátá léta, došlo nakonec k rozpadu sovětského bloku.²⁰

3.2. Sovětský svaz

V roce 1982 se nejvyšším představitelem SSSR stal Jurij Vladimirovič Andropov, který plánoval zavedení přísných zásad k upevnění moci a autority. Snažil se také o obnovu ekonomického růstu a zvýšení produktivity práce v zemi. Andropov však trpěl vážnou nemocí, které brzy podlehl a tak po jeho smrti nastoupil na místo vedoucího ÚV KSSS Konstantin Ustinovič Černěnko. Ani jeho zdravotní stav však nebyl dobrý, a po jeho smrti, v roce 1985, nastoupil do čela SSSR Michail Gorbačov, který v rámci snahy o pozvednutí sovětské ekonomiky a hospodářství zavedl řadu reforem.

Gorbačov velice brzy po nástupu do funkce zavedl ekonomické změny (perestrojka), od které si mimo jiné sliboval přízeň úředníků státního aparátu, i politickou liberalizaci (glasnost'), od které si sliboval přízeň intelektuálů. „Protože však neexistovaly žádné instituce umožňující svobodu slova a opravdovou veřejnou diskuzi, obrátila se glasnost' sama proti sobě. Gorbačov se postupně zbavil institucionální podpory, aniž by získal širší veřejnou podporu veřejnosti. Glasnost' se stále více dostávala

---

²⁰ KOTYK, Václav. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*. Praha 2009., str. 188

do rozporu s perestrojkou.²¹ Gorbačov mimo jiné také zlepšoval vztahy se Západem. Tyto nové politické kroky pochopitelně zasáhly i do ostatních zemí sovětského bloku. Ne ve všech těchto zemích však byly Gorbačovovy reformy přijaty příznivě. Rumunsko, NDR, Kuba a Severní Korea tyto změny odmítaly, neboť se obávaly ohrožení celého režimu. Gorbačov však svými reformami neměl v plánu ohrožit socialistický režim, chtěl ho reformovat a modernizovat.²² Gorbačovovy ekonomické i společenské reformy měly zajistit posílení a obnovu socialistického režimu. Namísto předpokládaných výsledku však přinesly jeho pád.

V roce 1989 se Gorbačov v projevu na Radě Evropy zřekl Brežněvovy doktríny v naději na modernizaci Sovětského svazu a udržení velmocenského postavení. Tímto počinem však Sovětský svaz ztratil veškeré záruky vlivu ve svých satelitních státech. Pro země Východního bloku z tohoto kroku vyplývala možnost řešit své interní záležitosti po svém.²³

3.3. Spojené státy americké

V osmdesátých letech probíhala mezi USA a SSSR Studená válka. V roce 1980 se prezidentem stal Ronald Wilson Reagan. Za jeho působení ve funkci došlo k mírnému hospodářskému vzestupu a v roce 1984 byl zvolen prezidentem znovu. Reagan ostře vystupoval proti Sovětskému bloku a chtěl zabránit jeho případnému rozšíření. Díky výrazným investicím do zbrojení, a tím přispěl k pozdějšímu zhroucení sovětské ekonomiky. Vědecká a technická vyspělost amerických vojenských prostředků umožnila Reaganovi zahájit projekt tzv.

---

²¹ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi.*, str. 833

²² VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA.c. d., str. 645

²³ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi.*, str. 830, 831, 832

„hvězdných válek“, který zahrnoval plán na ničení balistických raket protivníka v kosmickém prostoru. Nevýkonná ekonomická situace Sovětského svazu však nemohla takovéto výzvě konkurovat. Reaganova zbrojní politika vůči SSSR tak přispěla k selhání sovětského systému. Poté, co se v SSSR dostal k moci Michail Gorbačov, Reagan s ním jednal ohledně reform, neboť Gorbačov byl nakloněn k prosazování zásad evropské bezpečnosti, a to přispělo i ke snížení napětí mezi USA a SSSR.²⁴

V roce 1989 byl prezidentem USA George Bush st., který měl se zahraniční politikou mnohé zkušenosti. V roce 1991 prohlásil, že Spojené státy zničí všechny své taktické jaderné zbraně v Evropě i v Asii a dají podnět k sovětsko-americkým rozhovorům. Vysvětlil také, že sovětská invaze do západní Evropy již „není reálným nebezpečím“. Sověti vyhlásili podobné omezení jaderných zbraní.²⁵

3.4. Polská lidová republika

„Vývoj Polska v 70. letech vyústil v roce 1980 v hluboké krizi, která měla již nezvratný charakter a stanula na počátku otřesů vedoucích k zániku sovětského bloku v Evropě. Polská dekáda 1970-1980 ukazovala takřka klasickou cestu k rozpadu socialistického systému a do jisté míry i vzor k následování.“²⁶ V Polsku vyvíjely činnost také opoziční proudy, díky kterým později vzniklo nezávislé společenské hnutí jménem Solidarita. Praxe a ideologie opozičního hnutí byla orientována značně humanisticky, a ve chvíli, kdy se v Polsku v 70. letech začala zhoršovat životní úroveň, získávala opozice stále větší význam.²⁷ Na přelomu let

²⁴ NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka.*, str. 211-214

²⁵ TINDALL, George Brown a SHI, David E. *Dějiny Spojených států amerických.* str. 752

²⁶ MOULIS, Vladislav aj. c .d., str. 215

²⁷ Tamtéž, str. 223

1980-1981 upozorňovaly rozhlasové stanice Svobodná Evropa a BBC na špatné podmínky v Polsku, Sovětském svazu a jeho dalších satelitních státech. Díky sílící aktivitě vojsk Varšavské smlouvy podél polských hranic doházelo ke zvyšování mezinárodního napětí a americký prezident Carter varoval Sovětský svaz před případnou intervencí. Vliv sovětské perestrojky a glasnosti vyvolal hlasy po analogické verzi polské přestavby.²⁸

3.5. Maďarská lidová republika

Maďarsko ovlivňovala v sedmdesátých a osmdesátých letech jednak ekonomická reforma založená na nových hospodářských mechanismech, jednak politická koncepce tzv. kádárizace. Motivem tohoto směru se stala myšlenka určité autonomie, tedy řízení státu bez výrazných sovětských zásahů, avšak systém jedné strany a setrvání ve vojenském bloku muselo být zachováno. Kádárismus lze tedy chápat jako „osvícený komunistický absolutismus“, který určuje společnosti poměrně volná pravidla, nicméně přísně dbá na to, aby byla dodržována.²⁹

V Maďarsku docházelo díky nedůslednosti v politickém systému k nárůstu inflace a hrozil kolaps celého národohospodářského systému. Možností bylo buďto ukončení politiky kádárismu nebo obnovení politických koncepcí šedesátých a sedmdesátých let. Docházelo také k problémům mezi společností a politickou mocí.³⁰

I v souvislosti s těmito problémy došlo díky gorbačovským reformám k uvolnění vnitropolitické situace. Stále však nebylo

---

²⁸ Tamtéž, str. 225

²⁹ Tamtéž, str. 235

³⁰ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA. c. d., str. 535, 538, 539

jednoznačné, zda se tyto reformy mají zakázat, nebo tiše tolerovat.³¹ „Konec 80. let znamenal definitivní rozpad poválečného maďarského socialismu. Ještě konference MSDS v květnu 1988 se pokusila revolucí shora zabránit likvidaci tzv. rozvinutého socialismu, ale po jejím neúspěchu vývoj velmi rychle směřoval k vytváření společnosti západního typu.“³² V druhé polovině roku 1989 Maďarsko hromadně opouštěli občanů NDR. 18. 10. byla schválena nová maďarská ústava, která již neuznávala komunistickou stranu jako vedoucí a název státu se změnil na Maďarská republika. První volby do Národního shromáždění proběhly 25.3. 1990. V jejich výsledcích se projevil zájem o tradiční, národní hodnoty artikulované Maďarským demokratickým fórem, které ve volbách zvítězilo.³³

3.6. Německá demokratická republika

V osmdesátých letech se NDR potýkalo s ekonomickými problémy. Nová hospodářská reforma však měla zajistit ekonomický růst a zvýšit životní úroveň obyvatel.³⁴ Německá demokratická republika se stále snažila vyrovnat se Spolkové republice Německa. Dbalo se na pozitivní sociální politiku, občané žili v relativním blahobytu, avšak míra svobody a volnosti NDR nikdy nemohla konkurovat SRN. Politický režim byl konzervativní, následující prosovětskou linii.³⁵

V roce 1982 se do čela SSSR dostal Jurij Vladimirovič Andropov jako nástupce Leonida Brežněva. Snažil se razantními metodami upevňovat socialistický režim. Po Konstantinovi Ustinoviči Černěnkovi, který nastoupil po Andropovi, převzal vládu Michail Gorbačov.

³¹ MOULIS, Vladislav aj. c. d., str. 240

³² Tamtéž, str. 241

³³ Tamtéž, str. 244, 245

³⁴ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. c. d. str. 600

³⁵ MOULIS, Vladislav aj. c. d., str. 235, str. 245

Jestliže sledujeme a porovnáváme konce totalitních režimů v Evropě, vidíme, že politické změny neproběhly všude stejně. V tomto případě je možno mluvit prakticky o dvou základních směrech ukončení totalitní moci v zemích. Rozpad režimu proběhl buďto násilnou formou nebo se uplatňuje určitá „forma kulatého stolu“ doprovázená nátlakem veřejnosti, avšak bez dominantního projevu násilí. „Násilný prvek uplatnění státní moci většinou v podobě krátkodobých a neúspěšných pokusů o potlačení otevřených projevů nespokojenosti zde maximálně fungoval jako spoušť rozpadu (Polsko, Maďarsko, Německá demokratická republika, Československo, Bulharsko). Na straně druhé jsou státy, kde byl rozpad režimu buď odložen až o několik let (Albánie, kde navíc i svobodné volby vyhráli komunisté), nebo proběhl formou ozbrojeného puče (Rumunsko) nebo skončil rozpadem státu a vleklým vnitřním, etnicko-občanským konfliktem (Jugoslávie).“³⁶

Britský historik a politolog Timothy Garton Ash mluví o rozdílných typech diktatury v jednotlivých státech regionu a v návaznosti na ně popisuje způsob rozpadu režimu. Zmiňuje se o „brežněvovské nehybnosti“³⁷ v Československu a Východním Německu, kde ke změně režimu došlo díky protestům lidových hnutí a vyjednáváním s elitami. Naproti tomu v Rumunsku vládla otevřená tyranie „socialismu jedné rodiny“³⁸, která následně padla díky převratu, který dle Ashe vykazoval skutečné znaky revoluce.³⁹

Německý sociolog a politolog Ralf Dahrendorf se ve svých úvahách na toto téma často odkazuje na T.G. Ashe a ve své historické studii *Od*

³⁶ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. c. d. str 748

³⁷ GARTON ASH, Timothy. *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*. Praha: Paseka, 2009, str. 11

³⁸ Tamtéž, str. 11

³⁹ Tamtéž, str. 16

pádu Zdi k válce v Iráku: nový začátek dějin zdůrazňuje, že události, které se odehrály v Československu v roce 1989, lze nazvat revolucí, především pro její symbolický význam, „který vyzařoval do celé Evropy“.⁴⁰

Jednotlivým přístupům zahraničních pozorovatelů se budeme blíže věnovat v následujících kapitolách.

4 SAMETOVÁ REVOLUCE V ČESKOSLOVENSKU

4.1 Historicko-politický úvod

Dne 17. listopadu se v Praze konala avizovaná studentská manifestace k uctění památky studenta Jana Opletala, která přerostla do masové protestní akce proti komunistickému režimu. Revoluční nálada se přenesla i do dalších městech Československa, docházelo ke studentským stávkám, vyjednáváním a postupným změnám, které vyvrcholily pádem komunistického režimu, obnově politických stran a občanských svobod a zavedením demokratických zásad do politiky. Dne 29. prosince byl jeden z iniciátorů politických změn Václav Havel zvolen prezidentem Československa.⁴¹

Podrobný Chronologický přehled hlavních politických událostí od 17. listopadu 1989 do 9. června 1990 dle Jiřího Suka je součástí přílohy 1.

4.2 Předvečer Sametové revoluce

Samotné Sametové revoluci předcházely některé další iniciace pro změnu režimu v Praze i po celém Československu, které byly bezpečnostními složkami velice pečlivě sledovány a obvykle velmi tvrdě

---

⁴⁰ DAHRENDORF, Ralf. *Od pádu Zdi k válce v Iráku: nový začátek dějin*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008, str. 11

⁴¹ Tamtéž, str. 723

rozehnány, někteří účastníci byli zadrženi a následně s nimi bylo zahájeno trestní řízení.

21.srpna 1988, v den dvacátého výročí vstupu armády zemí Varšavské smlouvy, se v Praze na Václavském náměstí uskutečnila demonstrace, které se zúčastnilo několik tisíc lidí. Policejní jednotky proti občanům zasáhli, někteří byli zadrženi, někteří surově zbiti.

„Mezi 15. a 21. lednem 1989 se v Praze uskutečnila vzpomínková akce k uctění památky Jana Palacha, která poté přerostla v sérii občanských demonstrací, největší od roku 1989. Vládnoucí strana však pomocí svých vojenských prostředků tyto demonstrace tvrdě potlačovala.“⁴²

28. října 1989 se v Praze na Václavském náměstí sešlo několik tisíc občanů u příležitosti 70. výročí vzniku Československé republiky. „Bezpečnostní jednotky demonstrující brutálně rozehnaly za použití obušků a vodních děl a s nasazením obrněných transportérů i služebních psů. Legitimováno bylo téměř 500 osob, 133 občanů bylo krátkodobě zadrženo, proti 29 účastníkům bylo zahájeno trestní řízení. V rámci tzv. preventivních opatření bylo již s několikadenním předstihem uvězněno asi 140 demokratických aktivistů, se stovkou dalších byly realizovány tzv. varovné pohovory.“⁴³

---

⁴² FORMÁNKOVÁ, Pavlína; RŮŽIČKA, Daniel: Rok 1989, Palachův týden. [online,] Poslední revize 2012, [cit. 2.6. 2012,] dostupné z http://totalita.cz/1989/1989_0100.php

⁴³ Kalendárium, [online,] [cit. 20.5.2012] dostupné z <http://www.ustrcr.cz/cs/kalendarium>

4.3 Od studentské manifestace po generální stávkou

Následná část přinese přehled důležitých událostí spojených se Sametovou revolucí v časové návaznosti.

4.3.1 Studentská manifestace

Tento den byl oficiálně uznáván jako Mezinárodní den studentstva. Unie nezávislých studentů zvala pomocí letáků k účasti na vzpomínkové akci k uzavření vysokých škol nacisty a k padesátému výročí úmrtí studenta Jana Opletala, který přišel o život při protiokupantských demonstracích 28. října 1939.⁴⁴ Shromáždění však vyvrcholilo v demonstraci za svobodu, které se zúčastnilo několik desítek tisíc lidí. Demonstrace byla potlačena policejními jednotkami.

Tato manifestace byla úředně povolena díky záštitě Městské vysokoškolské rady SSM. Rada SSM na této akci spolupracovala s Uníí nezávislých studentů, kteří by sami akci pořádat nemohli. Pochopitelně šlo i o to, že při manifestaci se měla uctít památka antifašistického odboje. Proto by i pro KSČ bylo poněkud složité takovouto akci nepovolit. Kromě Pražanů o připravovaném setkání věděla už i zahraniční média.⁴⁵

Akce měla dle pozvánky začít 17. listopadu v 16. hodin u Patologického ústavu na Albertově (kde se v roce 1939 konal pohřeb Jana Opletala), dále měla pokračovat přes Karlovo náměstí a Štěpánskou ulici do Opletalovy ulice k parku před Hlavním nádražím, kde měli účastníci shromáždění položit květiny jako výraz pietního aktu a akce

---

⁴⁴ kopie strojopisu *Letáku nezávislých studentů vyzývající k účasti na studentské manifestaci 17. listopadu* in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace* ; [Předmluva] Václav Havel, Milan Otáhal, Zdeněk Sládek., str. 15

⁴⁵ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: česko-slovenské vztahy 1989-1992.*, str. 69

měla být ukončena. ⁴⁶Trasa však byla změněna místo na cestu na Vyšehrad a poté na Václavské náměstí. Již od počátku mítinku se mezi účastníky objevovaly transparenty hlásající svobodu, toleranci a nezávislost. ⁴⁷

„Od okamžiku odchodu z Vyšehradu ztratila manifestace legální charakter. Dosavadní znalosti však neopravňují vyslovit závěr, zda někdo z politických činitelů dal příkaz k zásahu. Přesto k němu došlo - ačkoliv se skupina asi 2000 manifestantů, která byla na národní třídě uzavřena mezi dvěma kordony pořádkových sil a neměla kam odejít, chovala se zcela pokojně. Demonstranti zachovávali klid, jejich postoj charakterizovalo nejlépe heslo „Máme holé ruce“ a gesto dívek, které dávaly příslušníkům bezpečnosti za štíty květiny, jež si s sebou spolu se svíčkami na manifestaci přinesly.“⁴⁸

Na manifestaci také zaznělo několik projevů intelektuálů, kteří vybízeli k bojování za svobodu. Například akademik Kařenov rozebíral otázku centrálního řízení a vyzýval k nutnému dialogu. Student Martin Klíma pronesl, že je třeba bojovat za svobodu, vytvořit obraz národní sebeúcty, získat právo na svobodu nezávislé existence, myslet na budoucnost a mravní obnovu. Po osmnácté hodině se dav protestantů odebral přes Vyšehradskou na Václavské náměstí. Před ministerstvem spravedlnosti dochází k prvním střetům s policií. Lidé postupují dál až k

---

⁴⁶ kopie strojopisu *Letáku nezávislých studentů vyzývající k účasti na studentské manifestaci 17. listopadu* in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace*, c. d., str. 15

⁴⁷ *Studentské listy, prosinec 1989*, přetištěno ze zvláštního čísla časopisu Fakulty žurnalistiky UK „Proto“, č. 7 „Proč“, z 20. 11. 1989 in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace*, c. d., str. 16

⁴⁸ OTÁHAL, Milan a Miroslav VANĚK. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*, str. 24

Národnímu divadlu. Celý průvod je doprovázen provoláváním protirežimních hesel, k průvodu se neustále přidávají další účastníci.⁴⁹

Před 21. hodnou dochází k velkému tlaku u národního divadla, kde došlo k velkému střetu účastníků s pořádkovými silami.⁵⁰ Dle denní zprávy Archivu bezpečnostních složek „bylo při zákroku zraněno 38 osob, z toho jeden příslušník SNB a jeden občan USA. Průběh demonstrace natáčely 4 západní televizní štáby.“⁵¹

4.3.2 18. listopadu

„Události na Národní třídě silně zapůsobily na psychiku obyvatelstva. Deprese, která o zásahu proti studentům převládla, se již druhého dne, v sobotu 18. listopadu, začala měnit v rozhořčení a odhodlání situaci změnit. Většina občanů včetně mnoha komunistů byla pohoršena počínáním bezpečnostních sil. Mocenské orgány se chovaly pasivně, nikdo z rozhodujících činitelů se situací nezabýval. Zcela spontánně a nezávisle se vynořila myšlenka na stávkou, iniciativu převzali studenti.“⁵² Prostřednictvím zahraničních rozhlasů se rozšířila zpráva Východoevropské informační agentury, že páteční útok policie na demonstranty si vyžádal život jednoho studenta.

4.3.3 19. listopadu

Federální a obě republikové vlády vyslovily souhlas s policejním zásahem proti studentské demonstraci a vyzvaly stávkující občany ke klidu. V Praze proběhla spontánní demonstrace proti komunistickému

⁴⁹ *Studentské listy, prosinec 1989*, přetištěno ze zvláštního čísla časopisu Fakulty žurnalistiky UK „Proto“, č. 7 „Proč“, z 20. 11. 1989 in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace, c. d., str. 16*

⁵⁰ *Tamtéž, str. 17*

⁵¹ Denní situační zpráva č. 178, ze dne 20. 11. 1989, Federální ministerstvo vnitra [online], [cit. 20.5.2012] dostupné z <http://www.ustrcr.cz/cs/denni-situacni-zpravy-1989#listopad>

⁵² *Otáhal, Vaněk. c. d., str. 24, 25*

režimu, které se zúčastnilo přes sto tisíc občanů. Podobné protestní akce proběhly i v Brně, Ostavě a Bratislavě, akcí se však zúčastnilo méně lidí než v Praze.⁵³ V neděli 19. listopadu večer československé sdělovací prostředky vyvrátily zprávu o mrtvém studentovi. V pražském činoherním klubu bylo založeno Občanské fórum (OF), v němž se sjednotili všechny dosavadní nezávislé iniciativy (představitelé církví, umělci, jednotlivci z řad veřejnosti).⁵⁴ Neformálním vedoucím celého hnutí se stal nejznámější československý disident Václav Havel.⁵⁵ Nově vzniklé uskupení ve svém prohlášení podpořilo generální stávkou a formulovalo své požadavky, které se týkaly především členů předsednictva ÚV KSČ a jejich odstoupení z dosavadních funkcí a propuštění všech politických vězňů.⁵⁶ Cílem iniciativy Občanského fóra měla být nenásilná změna režimu prostřednictvím dialogu s dosavadní vládou. Předsednictvo ÚV KSČ však tuto snahu odmítalo, stejně jako celý „pokus o politický zvrat“ ve formě studentské manifestace.⁵⁷

4.3.4 20. listopadu

Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš vyzval obyvatele Československa k obnovení pořádku a dodržování platné ústavy a

⁵³ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, 143 s. ISBN 80-85270-88-9., str. 100

⁵⁴ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, 143 s. ISBN 80-85270-88-9., str. 99

⁵⁵ Suk, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize: od listopadu 1989 do června 1990*. str.483

⁵⁶ Provolání Občanského fóra o jeho ustanovení a požadavcích in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace*, c. d., str. 47, 48

⁵⁷ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, 143 s. ISBN 80-85270-88-9., str. 100

zákonů v zemi. Odmítl možnost změny režimu. K iniciativě OF se připojila i slovenská Verejnost proti násiliu výzvou státní moci k dialogu.⁵⁸

4.3.5 Generální stávka

Zástupci studentů se zástupci Občanského fóra dohodli na vyhlášení politické protestní stávky, která měla proběhnout 27. 11. 1989 od 12 do 14 hodin. Studenti žádali ustanovení nezávislé vyšetřovací komise a potrestání viníků za „rozpoutání pražského masakru“. Dále žádali propuštění všech politických vězňů, zahájení dialogu se všemi společenskými složkami, zaručení shromažďovacího práva, legalizaci nezávislých tiskovin a vyzývali k účasti na stávce.⁵⁹

„Výsostně politické místo dočasně obsadila nepolitická alternativa. Názorově heterogenní občanské iniciativy začaly vytvářet cílevědomou opozici až v důsledku událostí 17. listopadu. Občanské fórum se postavilo do čela masových protestních demonstrací a v několika dnech se stalo mluvčím veřejnosti dožadující s zásadních politických změn.

5 ZAHRANIČNÍ REAKCE A INTELEKTUÁLNÍ REFLEXE

5.1 Zahraniční ohlas v tisku

Západní média informovala o událostech ze 17. listopadu v Praze jako o brutálním, násilném zásahu ze strany pořádkových jednotek proti poklidným účastníkům demonstrace.

⁵⁸ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, 143 s. ISBN 80-85270-88-9., str. 101

⁵⁹ *Prohlášení studentů pražských VŠ in Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace*, c. d., str. 32

Čína byla ve svých vyjádřeních v tisku velmi zdrženlivá, události v Československu ani v ostatních zemích Východního bloku nechtěla komentovat. („Je to věc Československa, co se tam děje“).

V českých sdělovacích prostředcích se bezprostředně po listopadových událostech pochopitelně nemohly objevovat zcela objektivní informace. Tisk informoval o původně povolené pietní akci, kterou účastníci zneužili k prezentaci svých protirežimních názorů. Pro porovnání předkládám několik reakcí západního tisku:

„Rozhodně odsuzujeme represivní metody, kterých československá policie používá k potlačování pokojných demonstrací,“ prohlásil mluvčí ministerstva zahraničních věcí v Londýně.

Reuter , Velká Británie, 18.11.1989⁶⁰

Po brutálním zásahu bezpečnostních sil vládní v Praze pobouření a trpkost. Podle očitých svědků byly při potlačení demonstrace nasazeny i tzv. červené barety. Se psy bez náhubků tlačili jejich příslušníci lidi ke zdi, aby je pak policisté mohli volně bít. Zpravodajku listu Chicago Tribune zbili jen proto, že řekla, že je novinářka. Zpravodaji BBC museli v nemocnici zašít hlavu sedmi stehy.

Magyar Nemzet, Maďarsko, 20. 11. 1989⁶¹

Demonstranti se dovolávali především svobodných voleb, žádali odstoupení Miloše Jakeše, zrušení monopolu KSČ, provolávali hesla žádající svobodu a dialog. Policie zasahovala neobyčejně brutálně. V současném aparátu KSČ není žádný odvážný reformátor - vymýcení reformačních sil po roce 1968 bylo příliš radikální a Miloš Jakeš drží otěže stále ještě pevně v rukou.

⁶⁰

Svět a sametová revoluce. - Praha : Československá tisková kancelář, 1990. - 63 s.; 8°, str. 10

⁶¹

Tamtéž, str. 12

*Die Presse, 18. 11. 1989 Rakousko*⁶²

Západní tisk obvykle popisoval průběh studentské manifestace, zastával se účastníků průvodu a tvrdě odsuzoval násilné jednání bezpečnostních složek a zabýval se spekulacemi nad dalším vývojem událostí. Reakce byly tedy obvykle pozitivní vzhledem k politickým změnám. Objevovaly se však i reakce plné pochyb či dokonce obav.

„Bývalý šéf Čs. televize Jiří Pelikán varuje před unáhleným nadšením nad vývojem v Československu. Upozorňuje, že jisté síly jako armáda, policie i hospodářství, jsou stále v rukou nomenklatury, a to nikoliv pouze v Československu, ale i v jiných zemích, kde se zdá, že by opozice mohla triumfovat. Budoucnost závisí na pokroku přestavby, kterou by mohly zabrzdit potíže, jimž musí čelit Michail Gorbačov.

Le Monde, Francie, 24. 11. 1989

„Škody napáchané komunisty v posledních dvaceti letech zničily kořeny politických tradic demokratického Československa. Tato nepříznivá okolnost se stane zkouškou pro nejtalentovanější hlavy Občanského fóra.“

*The Times, Velká Británie, 2. 12. 1989*⁶³

„Naskýtá se otázka, jaký vliv budou mít změny v ČSSR na schůzku Michaila Gorbačova s Georgem Bushem. Každá změna ve východní Evropě je nový problém pro hospodářskou a brannou politiku Spojených

---

⁶² *Tamtéž.*, str.10

⁶³ *Tamtéž.*, str. 47

států. Poslední vtip kolující ve Washingtonu říká, že Spojené státy možná dosáhly vítězství, ale nevědí, co si s ním počít.

*Daily Telegraph, Velká Británie, 25. 11. 1989*⁶⁴

5.2 Zahraniční pozorovatelé a jejich reflexe politických změn v Československu

Existují různé možnosti, jak se dá mluvit nejen o samotné Sametové revoluci, nýbrž i o následujících letech v Československu. Můžeme se zaměřit na optiku novinářů, populárních osobností z oblasti společenských věd či uznávaných historiků a politologů. Můžeme se soustředit na vyjádření českých, evropských či světových přispěvatelů. S ohledem na téma celé bakalářské práce se zaměříme na interpretace názorů významných evropských historiků. Jde především o britského politologa a historika Timothyho Gartona Ashe a německého sociologa a politologa Ralfa Dahrendorfa.

5.2.1 TIMOTHY GARTON ASH

Timothy Garton Ash je autorem devíti děl, které popisují "historii současnosti" a mapují transformaci Evropy v průběhu posledních třiceti let. Je profesorem evropských studií na univerzitě v Oxfordu. Jeho eseje se pravidelně objevují v *New York Review of Books* a píše týdenní sloupek v *Guardianu*, který je široce publikován v Evropě, Asii a Americe. Za svou práci obdržel několik významných ocenění, např. cenu Hoffmann von Fallersleben za psaní o politice Řád za zásluhy z Německa, Polska a České republiky či Cenu George Orwell za psaní o politice.⁶⁵

---

⁶⁴ Tamtéž, str. 35

⁶⁵ životopis Timothyho Gartona Ashe, [online], [cit. 20.4.2013] dostupné z <http://www.timothygartonash.com/biography.html>

Ash přichází v souvislosti s označením dějinných událostí v Evropě s vlastním pojmem „refoluce“, což je spojení slov „revoluce“ a „reforma“. Dle Ashe politický převrat v některých zemích bývalého Východního bloku nemá atributy revoluce, neboť nedošlo k dominantním projevům násilí.⁶⁶ „I to, co se dělo v Polsku a Maďarsku, se jen stěží dalo nazvat revolucí. Ve skutečnosti to spíše byla směs reformy a revoluce. V dané době jsem tomu říkal „refoluce“. Působil tu silný a podstatný prvek změny „shora“, prosazovaný osvícenou menšinou ve stále ještě vládnoucích komunistických stranách.“⁶⁷ Přestože politické změny byly velmi výrazné, došlo k nim díky silným reformám vlády, nikoliv jen kvůli nátlaku obyvatel.

Když Ash hodnotí revoluce v Evropě roku 1989 s desetiletým odstupem, mluví o podstatném mezníku evropských i světových dějin. Tvrdí, že rozpad dosavadního politického systému v těchto zemích měl své jasné strukturální příčiny, mezi které patří prohlubování ekonomické propasti mezi Východem a Západem. Ke krvavému obratu a případnému válečnému konfliktu (jako v Číně) dle Dahrendorfa nedošlo díky elitám vládní opozice a okruhu politiků kolem Michaila Gorbačova.⁶⁸ „Rok 1989 se tak stal dalším důkazem zásadního významu jednotlivců v dějinách.“⁶⁹

5.2.2 RALF DAHRENDORF

Ralf Dahrendorf se stal známým jako společenskovědní badatel, liberální politik, žurnalista, sociolog a kritický intelektuál.

Dahrendorf se narodil roku 1929 v Hamburku, kde později přednášel sociologii stejně jako v Tübingenu a Kostnici. V letech 1974-

---

⁶⁶ Tamtéž, str. 11

⁶⁷ Tamtéž. 16

⁶⁸ GARTON ASH, Timothy. *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*. c. d., str. 129

⁶⁹ Tamtéž, str.129

1984 řídil London School of Economics, 1987-1997 byl prorektorem Oxfordské univerzity. Od roku 1993 zasedal v britské horní sněmovně. Patřil k nejvýznamnějším zastáncům liberální společnosti a v tomto duchu ovlivňoval intelektuály obou svých vlastí - Německa i Velké Británie. Zemřel v roce 2009.⁷⁰

Dahrendorf popisuje své setkání s vlnou revolucí v Evropě: „Jedná se o revoluci roku 1989, která ukončila východoevropský nomenklaturní komunismus. V roce 1989 jsem byl, existuje-li něco takového, aktivním pozorovatelem. Na oxfordské *St. Anthony's College*, kterou jsem v té době vedl, tehdy působil jedinečný kronikář událostí ve středovýchodní Evropě, Timothy Garton Ash. Školu však především navštěvovala řada důležitých účastníků událostí konce roku 1989, aby se trochu nadýchali zdejší atmosféry a aby britské publikum informovali o svých zemích(...).“⁷¹

Dahrendorf považuje tyto události za velmi zásadní pro evropskou společnost a zamýšlí se nad jejím dalším vývojem: „Když se protagonisté velké revoluce z roku 1989 sešli o deset let později ve Vídni, docela jsem rozuměl jejich melancholii. Usilovali, jak to zdůrazňoval především Adama Michnik, o novou politiku; Václav Havel dokonce tvrdil, že jedině úplně nová politika může ospravedlnit to, co dělají. Viktor Orbán, maďarský ministerský předseda a nejmladší z těchto starých bojovníků, to vnímal jako něco zcela přirozeného. Po deseti letech však kolem sebe viděli všude jen normalizaci poměrů (...). Sympatizoval jsem tehdy s melancholickými revolucionáři, ale zároveň jsem věděl, že Orbán měl pravdu. Když má člověk dělat politiku zásadních rozhodnutí, je to zvláštní. Je-li taková politika zapotřebí, je něco v nepořádku, ohroženy jsou

---

⁷⁰ DAHRENDORF, Ralf. *Překonávat hranice: životní vzpomínky*. Jinočany, 2009, str. 106, 111, 112

⁷¹ Tamtéž, str.106

samotné předpoklady svobody. Pokud taková politika dosáhne cíle, stává se zbytečnou. Voliči to cítí. (...). V normálních dobách lidé k veslům zpravidla povolají pragmatiky. Politici schopní pokládat základy nové politiky pak představují rezervu a zabývají se něčím jiným.“⁷²

V monografii z roku 1989, nazvané *Úvahy o revoluci v Evropě*, Dahrendorf předkládá mj. tezi o přechodu plánovitého hospodářství k tržnímu hospodářství. Říká, že nevede žádná přímá cesta od plánovitého hospodářství k funkčnímu hospodářství tržnímu.⁷³ Dahrendorf tvrdí, že životní podmínky většiny obyvatel se nejprve zhorší, teprve po nějakém čase se mohou stát lepšími. Toto své tvrzení dále rozvíjí názorem, že „přechod nuceného hospodářství ke svobodě“⁷⁴ a „cesta od předmoderních hospodářských a sociálních struktur k modernitě“⁷⁵ jsou dvě rozdílné záležitosti. Samotný příchod demokracie nemůže automaticky a ihned přinést lepší podmínky hospodářského rozvoje a s tím spojený blahobyt. Naopak lze očekávat spíše chudobu, příležitost pro trestnou činnost, nedostatečné příležitosti na pracovním trhu. Tyto skutečnosti dle Dahrendorfa však nejsou „argument proti růstu a vývoji“⁷⁶, nýbrž „argument pro novou důvtipnost při pokusech uvádět do chodu a podporovat vývojové procesy vnějšími zásahy“.⁷⁷

Dahrendorfovy argumenty potvrzuje i tvrzení Henryho Kissingera v monografii *Umění diplomacie*. Kissinger, podobně jako Dahrendorf,

⁷² DAHRENDORF, Ralf. *Překonávat hranice: životní vzpomínky., c. d.* str. 123, 124

⁷³ DAHRENDORF, Ralf. *Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*, EKK, Praha 1991, str.74

⁷⁴ DAHRENDORF, Ralf. *Překonávat hranice: životní vzpomínky., c. d., str.22*

⁷⁵ Tamtéž, str. 23

⁷⁶ DAHRENDORF, Ralf. *Hledání nového řádu. c. d., str. 22, 23*

⁷⁷ Tamtéž, str. 22, 23

zmiňuje, že „všechny dosavadní pokusy o přechod od centrálně plánované ekonomiky k tržní byly bolestné. Stagnace, ba dokonce i úpadek jsou téměř nevyhnutelné. Žádné centrálně plánované ekonomice se na cestě k tržnímu hospodářství dosud nepodařilo vyvarovat se bolestnému utahování opasku a tento problém byl ještě zvýrazněn radikálním přístupem tolika amerických odborných poradců.“⁷⁸ Těmito argumenty Kissinger odůvodňuje i nemalé zisky volebních hlasů pro komunisty,⁷⁹ v čemž se opět názorově potkává s Dahrendorfem. Dahrendorf však dodává, že takovým jednáním dochází jen k ohrožení demokracie a tržní ekonomiky samotné⁸⁰, tudíž následný potenciální rozvoj tržní ekonomiky, potažmo blahobytu není nejen umožněn tak rychle, jak by mohl být, nýbrž může být i zcela zastaven.

Brzy po politickém převratu se objevily otázky a pochybnosti. Ralf Dahrendorf v roce 1990 mluví o pocitu zklamání z vývoje nové demokracie ve střední Evropě. Dochází k situaci, kdy mnoho politiků, kteří byli především symbolem starého režimu, se stále drží ve vysokých politických funkcích, třebaže už pracují pro nějakou novou, demokratickou stranu. Hospodářské poměry se zhoršují, mnozí dokonce nostalgicky vzpomínají na staré časy. Na druhou stranu je dovoleno svobodně vyjadřovat svůj názor, provozovat vlastní živnost, navíc je patrné hospodářské oživení. Mezi zeměmi střední a jihovýchodní Evropy jsou však značné rozdíly.⁸¹

---

⁷⁸ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie*. str. 853

⁷⁹ Tamtéž, str. 853, 854

⁸⁰ DAHRENDORF, Ralf. *Hledání nového řádu. c. d.*, str. 21

⁸¹ DAHRENDORF, Ralf. *Od pádu Zdi k válce v Iráku: nový začátek dějin.*, str. 18

Proti takovým tvrzením je třeba se vymezit. Vždyť právě po Sametové revoluci v Československu a v ostatních bývalých zemích Východního bloku byla po pádu komunistického režimu rekordní volební účast. Například v Československu v roce 1990 přišlo k prvním svobodným volbám po čtyřiceti letech přibližně 96 procent voličů, v Maďarsku se v prvním kole parlamentních voleb dostavilo k volebním urnám zhruba 65 procent voličů.

V každé době se sice najdou lidé, kteří vzpomínají na dřívější doby, nicméně na počátku devadesátých let bylo ve střední Evropě mnohem více nadšení než zklamání.

Přestože Timothy Garton Ash zcela nesouhlasí s pojmem „revoluce“, popisuje průběh politických změn v Československu jako velmi působivý. Byl svědkem revolučních událostí nejen v Praze, ale i ve Varšavě, Budapešti a Berlíně a měl tedy možnost srovnání. Velkou roli dle Gartona Ashe na výjimečné podobě politického převratu sehrál Václav Havel.⁸²

Jiný názor na průběh revoluce v Československu má politolog polského původu a prezidentský poradce Zbigniew Brzezinski, který předpovídal rozpad komunistického systému již v roce 1968 a Sametovou revoluci považoval spíše za méně akční.⁸³

"Když sovětská vojska vtrhla do Československa, veřejně jsem prohlásil, že vstupujeme do konečné fáze komunistického systému, protože vnitřní rozpory uvnitř něj byly v té chvíli tak jasně viditelné a tak ničující, že se ten systém zhroutí," řekl Brzezinski. "Československo určitě nebylo tak revoluční jako Polsko nebo Maďarsko z hlediska

---

⁸² Garton Ash, c. d., str. 63

⁸³ rozhovor pro ČT ze dne 17.11.2009,[online], [cit. 20.5.2012] dostupné z http://m.lidovky.cz/clanek.A091117_182107_in_zahranici_kim.iln

potenciálu i vlastní akce. Ale já jsem byl v Praze na jaře v roce 1968, setkal jsem se tam se spoustou lidí. Politický kvas tu byl velmi intenzivní. A i když pak přišla sovětská vojska, režim sám už nebyl dostatečně silný, aby mohl plně eliminovat všechny ty lidi. Ztratili práci, diskriminovali je, jednali s nimi velmi špatně, ale pořád tam byli. A když se režim začal víc rozpadat, začali se tak víc angažovat."⁸⁴

5.3 Způsoby interpretace sametové revoluce

V roce 1989 došlo v Československu nesporně k výrazným politickým změnám. Avšak co přesně tyto změny zapříčinilo? Jak k nim došlo? Můžeme vůbec nazvat tento převrat revolucí? Pakliže ne, jak tedy? Do jaké míry byla revoluce spontánní? V odpovědích na tyto otázky existuje značná názorová pluralita.

Jiří Suk ve své monografii *Labyrintem revoluce* předkládá názor, že k revoluci nedošlo. Svůj názor artikuluje na základě Giddensových tří kritérií revoluce: 1. uplatnění „masového sociálního hnutí“, 2. vede k „procesu zásadních reforem a změn“, nová moc „dosáhla alespoň části cílů, které si stanovila“, 3. nebylo v ní přítomno „násilí“, ale aktéři obou stran jednali pod jeho bezprostřední hrozbou“.⁸⁵ Dále Suk uvádí, že počínání nezávislých skupin v Československu v osmdesátých letech bylo sice usilovné, nicméně k vytvoření jednotné občansko-politické formace, která by přinutila režim odchodu, nedošlo. Přestože kvalita a rozsah veřejné informovanosti se zvýšila, oficiální propaganda byla

---

⁸⁴

Tamtéž

⁸⁵Giddens, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4, str. 470-471 in Suk, Jiří. c.d., str. 19

silnější. V tehdejší společnosti byl cítit nepokoj, očekávání změn a zároveň strach z represí.⁸⁶

Suk dále zmiňuje bilanční článek Petra Pitharta z roku 1993 s názvem *Dost bylo revolucí*. Pithart v článku vyjadřuje pochybnosti o tom, že to, co proběhlo v roce 1989 v Československu se skutečně dá nazvat revolucí a uvádí to na přílehlavém přirovnání „Ztrouchnivělá střecha sice spadla právě tehdy vskutku proto, že jsme se konečně dostavili na náměstí v tak hojném počtu, ale spadla by stejně sama - i kdybychom čekali, až nás předběhnou také Rumuni. Nebo také Albánci. Plný Václavák třeba už v roce 1985, to by patrně zvonění klíčů a písničky z balkonu nestačily. (...) Dejme tomu, že bylo dobře, že se to seběhlo až před čtyřmi lety a právě tak, jak se to seběhlo. Ale: byl by také dobře, kdybychom to zároveň střízlivě pojmenovali a smířili se s tím, že už zkrátka nejsme takoví, že se do revolucí moc nehrneme.“⁸⁷ Suk však dodává, že komunistické režimy východní Evropy mohly padnout pouze za určitých „revolučních“ okolností, a že bez vnitřního procesu by nejspíš přetrvaly ve své autoritářské podobě.⁸⁸

„Kladnou stránkou poměrně klidného vývoje událostí byla rozhodně logická posloupnost a celková spořádanost klíčových politických změn. Smysl pro konstruktivnost a ochota ke konsenzu byly patrně jednou z příčin, proč se Češi a Slováci vydali k demokracii nenásilnou, pokojnou cestou.“⁸⁹

---

⁸⁶ Suk, Jiří. c. d., str. 23

⁸⁷ PITHART, Petr. *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme? : mezi vzpomínkami a reflexí : texty z let 1992-1996*. str. 287 in Suk, Jiří. c. d., str. 20

⁸⁸ Suk, Jiří., *Labyrintem revoluce., c. d.*, str. 22

⁸⁹ Tamtéž, str. 28

Petr Pithart hodnotí revoluční události takto: „Jaká to tedy byla revoluce? Některými rysy se nelišila od jiných revolucí, v něčem však zůstala specificky česká a slovenská. Nesnesitelně tvrdý a provokativní zásah proti pokojné manifestaci, studentská revolta, tisíce protestních rezolucí přicházejících ze všech koutů republiky, masa v ulicích, starý režim versus opozice, informační blokáda, obavy a strach z policie a armády, Lidových milicí, všudypřítomná zanícenost pro změnu, obětavost a nasazení dělníků revoluce, patetická gesta. Na druhé straně k ní patřily i pocity svátečnosti a dějinné satisfakce, marnivé plýtvání velkými slovy i břítká slovesná moudrost, česká věčnost s příměsí sarkasmu a ironie, slovenská temperamentní emotivnost a citová přímocharost. Absence násilí, rychlost politických změn a happeningový charakter inspirovaly revoluci, aby samu sebe nazvala „sametovou“, „něžnou“. Slovo revoluce užíval tehdy každý, nikdo o něm nepochyboval.“⁹⁰

5.4 Vyrovnat se s minulostí

Francouzská historička a socioložka Francoise Mayer se ve své knize *Češi a jejich komunismus* snaží prozkoumat vztah Čechů k minulosti, který se utvářel během 90. let 20. století. Podle jejího názoru se v české společnosti setkávají tři základní diskurzy minulosti: politických vězňů 50. let, disentu 70.-80. let (reformních komunistů, katolíků a undergroundu) a funkcionářů a pracovníků v totalitním režimu, kteří byli jmenováni Stranou. Dále se zabývá tím, jak se čeští historikové

⁹⁰

SUK, Jiří., *Labyrintem revoluce*. c. d. str. 32

vyrovnávají se svojí vlastní oficiální i individuální komunistickou pamětí, a jak ji interpretují.⁹¹

Mayer říká, že pozorování české společnosti v letech 1989-1999 v ohledu vyrovnávání se s komunistickou minulostí má řadu paradoxů, které svědčí o komplexnosti vztahu ke komunismu v době, kdy je společnost společensky i politicky v procesu změny.⁹² „Za zdánlivě homogenním odvržením komunismu se rýsuje několik rozporů, které prozrazují, jak je politický a společenský vztah k minulosti ambivalentní.“⁹³

Po pádu komunismu v Praze nedošlo k jasnému vymezení vítězů a poražených, jako tomu bylo ve Francii po druhé světové válce. Mayer vysvětluje, že česká společnost hledala možnost, jak se „paměťově“ vyrovnat s politickou transformací. V té době se ve společnosti objevil diskurz, který komunismus odsuzoval a jeho zastánce tlačil na okraj společnosti. Prosazovala se možnost navázání na období před komunistickým režimem a do určité míry snaha zapomenout na období mezi lety 1948-1989.⁹⁴

Oficiální rámec paměti o komunismu po Sametové revoluci nelze vyjádřit zcela jednoznačně. Bezprostředně po svržení socialistického režimu nastínil Václav Havel takovou oficiální formu paměti, která komunismus odmítala a chtěla se ho rychle zbavit, zapomenout. Tuto možnost však dle Mayer nepřijal každý.

---

⁹¹ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita.* , str. 221

⁹² Tamtéž, str. 19

⁹³ Tamtéž, str. 19

⁹⁴ Tamtéž, str. 255

V politické a legislativní rovině se však stavěla do popředí otázka individuální odpovědnosti v podobě různých zákonů na rehabilitaci obětí, na nápravu morální i materiální újmy apod.⁹⁵

„Retroaktivní spravedlnost je plodem politické snahy stanovit normy pro interpretaci minulosti. Tyto normy přispívají k vytyčení čáry mezi tím, co je legitimní a co ne, a ovlivňují přerozdělování úloh uvnitř veřejného prostoru procházející právě restrukturalizací. Kromě obecného odsouzení systému takováto ustanovení čelí obtížné otázce identifikace obětí a viníků. Pokud jde o Čechy, je tento úkol obzvlášť složitý vzhledem k trvání inkriminovaného režimu (zejména v porovnání s délkou lidského života), jeho „národním“ původu, sympatiím, jež v různých etapách své existence vzbuzoval, ale taky vzhledem k formám represe v různých dobách či různým typům opozice proti němu v průběhu jeho vývoje.“⁹⁶

„Žijeme ve dvojích dějinách - v těch, které se nám zdají, a těch, které skutečně byly. Obojí působí na naši současnost i na naše pokusy o tvorbu budoucnosti. V každém okamžiku mají společenství lidí potřebu přesvědčovat se, že se vyvíjejí od špatného k dobrému, nebo alespoň méně špatnému, „víra v pokrok“ je nezníčitelnou lidskou potřebou.“⁹⁷

Na závěr přidávám obecné zamyšlení o české národní povaze očima Francouzů. „Pro svobodomyšlné a odbojné Francouze bylo nepochopitelná pasivita, s níž Češi a Slováci přijali totalitní normalizaci. Až do sametové revoluce filtrovala všechny Československo-francouzské kontakty cenzura, tajná policie, neblaze působila autocenzura. Ochráncem tradice vzájemných vztahů zůstal československý exil v Paříži, ten z roku 1948 i 1968, podporovaný francouzskými literáty,

---

⁹⁵ Tamtéž, str. 53

⁹⁶ Tamtéž, str. 54

⁹⁷ BARTOŠEK, Karel. *Češi nemocní dějinami: eseje, studie, záznamy z let 1968-1993.*, str. 10, 11

publicisty a vědci, vzácněji politiky. Živý zájem Francie vzbudilo opět disidentství a rok 1989. Úbytek sympatií vyvolalo rozdělení Československa - pro velký národ je nacionalismus malých národů těžko pochopitelný, ostatně francouzská politika vnímala (s výjimkou let první světové války) všechny dezintegrační snahy ve střední Evropě - ať se jednalo o šedesátá léta 19. století či o rok 1993 - jako „zbytečné a nešťastné“.⁹⁸

6 ZÁVĚR

Přelom osmdesátých a devadesátých let v Evropě je zcela jistě velmi pozoruhodným obdobím českých i světových dějin. Pokud bychom chtěli sledovat průběh těchto událostí striktně jen z politologického, historického, kulturního, ekonomického nebo jiného hlediska, zaznamenali bychom vždy jen částečně děje, které tohle období provázely. Proto jsem si pro zpracování mé bakalářské práce vybrala mezioborový přístup, který umožňuje zamyslet se nad danou problematikou s větším odstupem, zároveň také větší volnost při zpracování tématu.

Historický výklad událostí v Československu a nástin situace v některých zemích Sovětského svazu a v USA pomáhá objasnit otázku, proč k Sametové revoluci došlo právě právě na přelomu osmdesátých a devadesátých let, a že se tak nestalo „samo od sebe“ a „najednou“.

---

⁹⁸Ferro, Marc, Lenderová, Milena a Matějů, Jitka. *Dějiny Francie.*, str. 602

V České republice se hovoří o Sametové revoluci zpravidla v kontextu českých dějin, poněkud se však zapomíná uvažovat nad tím, jak asi tento politický a kulturní převrat vnímalo zahraničí a jak se vlastně dívá na tuto změnu s jistým časovým odstupem. Proto jsem chtěla při zpracovávání mé bakalářské práce zasadit Sametovou revoluci do zahraničního kontextu, který by alespoň částečně dával na tuto otázku odpověď.

Na základě charakteristiky politických změn v Československu i ostatních státech, do té doby pod vedením Sovětského svazu je patrné, že celý tento proces proběhl poměrně rychle, v Československu proběhly nejdůležitější změny během necelých dvou měsíců, nicméně již po studentské manifestaci ze dne 17. listopadu bylo jasné, že věci nezůstanou stejné.

Zároveň je celé tohle období stále poměrně čerstvé, tím pádem stále ještě nejsou všechny události zcela zanalyzovány a vyjasněny.

Osobně se domnívám, že především v České republice probíhá výklad revoluce poměrně zjednodušeně. Buďto se setkáváme jen se strohými letopočty, které revoluci doprovázely, a nebo s výkladem, který mluví o sametové revoluci velmi euforicky a zdůrazňuje ji jako samostatnou a jedinou příčinu pádu komunismu v Československu, který se odehrál během jednoho dne.

Ani období před a Sametové revoluci není alespoň v České republice popisováno příliš komplexně. Obvykle dochází k tomu, že období před Sametovou revolucí je popisováno jako období nesvobody, těžkého útlaku, nedostatku zboží, zato dostatku práce, bydlení pro

všechny občany. Takovýto pohled je dosti zjednodušený. Otázkou však je, do jaké míry měli vůbec obyvatelé komunistického Československa pocit, že jsou utlačováni. Mnoho lidí bylo vděčné za jistoty, které jim režim poskytoval. Ať už šlo o jistotu práce, bezplatnou zdravotní péči nebo relativně nízké ceny zboží. Pokud lidé nějakým zásadním způsobem nevybočovali od ostatních, neměli s režimem problémy. Intelektuálové, disidenti a aktivní odpůrci socialistického režimu přeci jen neměli tak široký vliv na společnost, jak je dnes mnohdy zdůrazňováno. Pochopitelně, že mnoho lidí nebylo s totalitním režimem v zemi spokojeno. Svou nespokojenost však nedávali příliš viditelně najevo. Nejen kvůli tomu, že se báli možných postihů ze strany politického aparátu. Někteří lidé zkrátka akceptovali situaci, jaká byla a neměli potřebu se proti ní nějak vymezovat.

Po pádu komunistického režimu se sice ve společnosti objevilo nadšení, avšak je otázka, kolik lidí mělo radost z vítězství svobody a „pravdy a lásky“ jako etického principu, a kolik lidí se těšilo na přísun zahraničního zboží a cestování na doposud zapovězený Západ.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knížní zdroje

BARTOŠEK, Karel. *Češi nemocní dějinami: eseje, studie, záznamy z let 1968-1993*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2003, 189 s. ISBN 80-7185-632-0.

BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, 355 s. ISBN 80-7363-007-9.

DAHRENDORF, Ralf. *Překonávat hranice: životní vzpomínky*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2009, 196 s., [4] s. obr. příl. ISBN 978-80-7319-080-4.

DAHRENDORF, Ralf. *Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*. 1. vyd. Praha: Evropský kulturní klub, 1991, 159 s. ISBN 80-85212-17-x.

FERRO, Marc, LENDEROVÁ, Milena a MATĚJŮ, Jitka. *Dějiny Francie*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 692 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-888-8.

GARTON ASH, Timothy. *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*. Vyd. 2., rev. a dopl. Praha: Paseka, 2009, 134 s. ISBN 978-80-7432-009-5.

GIDDENS, Antony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4, str. 470-471 in SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009, 507 s., [12] s. obr. příl. ISBN 978-80-7260-219-3.

HAVEL, Václav: *Jak se rodila Charta 77* in PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace*. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990, 525 s. ISBN 80-900422-1-x.

HRON, Jan (ed.): *Věčné časy. Československé totalitní roky - Věčné časy. Československé totalitní roky.* Respekt Publishing, a. s., Praha 2009, 192 s. ISBN 978-80-87331-01-9

KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi.* Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999, 946 s. ISBN 80-7260-025-7.

kopie strojopisu *Letáku nezávislých studentů vyzývající k účasti na studentské manifestaci 17. listopadu* in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace* ; [Předmluva] Václav Havel, Milan Otáhal, Zdeněk Sládek., str. 15

KOTYK, Václav. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku.* Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009, 277 s. ISBN 978-80-245-1512-0.

KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou :politika, kultúra a spoločensť v Československu po 17. novembri 1989* -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

KUNDERA, Milan : *Únos Západu* in Havelka, Miloš, ed. a Cabada, Ladislav, ed. *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. 147 s. ISBN 80-7082-706-8., str. 103*

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita.* Vyd. 1. Praha: Argo, 2009, 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5.

MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech : 1989-1992.* 1. vyd. Praha: Progetto, 1999, 359 s. ISBN 80-86366-00-6. in in KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou :politika, kultúra a spoločensť v*

Československu po 17. listopadu 1989 -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

MOULIS, V.-VALENTA, J., - VYKOUKAL, J. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. 1. vyd. Ostrava: Amosium Servis, 1991, 372 s. ISBN 80-85498-01-4*

NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 234 s. ISBN 80-7254-327-x.

2. opr. vyd. Praha: Prostor, 1997, 946 s. ISBN 80-85190-59-1.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, 124 s. ISBN 80-85800-12-8.

OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, 649 s. ISBN 978-80-7285-137-9.

PITHART, Petr. *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme? : mezi vzpomínkami a reflexí : texty z let 1992-1996. Petr Pithart ; [Sestavil László Szigeti]*. 1. vyd. Bratislava : Kaligram ; Brno : Doplněk, 1998. 355 s. ISBN 80-7149-204-3

PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace*. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990, 525 s. ISBN 80-900422-1-x.

RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: česko-slovenské vztahy 1989-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002, 457 s. ISBN 80-88880-02-5.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009, 507 s., [12] s. obr. příl. ISBN 978-80-7260-219-3.

Ostatní zdroje:

Bohuslav Blažek: Stará moc a nová civilizace, Praha 26. listopadu 1989 (ÚSD: archiv KC OF, krabice 160); idem, Výraz nové civilizace, Praha 29. listopadu 1989 (LN): fond 569, krabice 2). Také: Od něžné revoluce k nové civilizaci, *Profórum* (Jablonec nad Nisou), č. 12 (21. dubna 1990), s. 3-5 in KRAPFL, James KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou : politika, kultúra a spoločnosť v Československu po 17. novembri 1989* -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

Svět a sametová revoluce. - Praha : Československá tisková kancelář, 1990. - 63 s.; 8°

TINDALL, George B. a SHI, David E. *Dějiny Spojených států amerických.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 921 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-452-1.

VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku : 1944-1989.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000, 860 s. ISBN 80-85983-82-6.

Elektronické zdroje

FORMÁNKOVÁ, Pavlína; RŮŽIČKA, Daniel: Rok 1989, Palachův týden. Dostupné z http://totalita.cz/1989/1989_0100.php

Kalendárium, [online,], [cit. 20.5.2012] dostupné z <http://www.ustrcr.cz/cs/kalendarium>

NDR a perestrojka - Pád východního Německa, [online,] Poslední revize 2012[cit. 2012-6-1]. Dostupné z http://studena.valka.cz/pad_ndr1.htm#NDR%20a%20perestrojka

Novotná, Andrea-Dubisko neodcházej, potřebujeme se tě bát, Dostupné z <http://www.novyprostor.cz/clanky/368/dubisko-neodchazej-potrebujieme-se-te-bat.html>

Rok 1989, Palachův týden. dostupné z http://totalita.cz/1989/1989_0100.php

Rozhovor pro ČT ze dne 17.11.2009, dostupné z http://m.lidovky.cz/clanek.A091117_182107_in_zahranici_kim.iln
„Sametová“ revoluce a její důsledky, dostupné z <http://www.czech.cz/cz/historie/sametova-revoluce>

životopis Timothyho Gartona Ashe, [online], [cit. 20.4.2013] dostupné z <http://www.timothygartonash.com/biography.html>

8 RESUMÉ

Velvet Revolution, which took place in November and December 1989 in Prague and other Czech cities is very remarkable event. This bachelor thesis deals with the development of political events in the former Czechoslovak Socialist Republic since the early 80 the 20 century, culminating in the so-called Velvet Revolution of 1989 and the subsequent collapse of communism in Czechoslovakia. Thesis in addition to the interpretation of the events that took place at that time, discusses the possible views of the entire event on the possibilities of how to perceive and describe velvet revolution by czech and foreign historians, political scientists, journalists and other personalities.

Příloha 1

**CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED HLAVNÍCH POLITICKÝCH UDÁLOSTÍ
OD 17. LISTOPADU 1989 DO 9. ČERVNA 1990 DLE JIŘÍHO SUKA****1989**

17.listopadu proběhlo setkání k 50. výročí boje studentů za svobodu, uspořádaný pražskými vysokoškolskými studenty a povolený československými úřady, který se proměnil v protirežimní demonstraci za účasti několika desítek tisíc lidí. Demonstraci tvrdě potlačili jednotky ministerstva vnitra.

18.listopadu zahájili studenti spolu s herci pražských divadel týdenní stávkou, vyzvali všechny občany a organizace k účasti na generální stávce 27. listopadu od 12 do 14 hodin. V následujících dnech se k výzvě připojovali mimopražské školy a divadla. Herci a studenti pořádali výjezdy do regionů, kde informovali o důvodech a cílech stávky.

Zahraniční média rozšířila zprávu, že při páteční demonstraci byl ubit student Matematicko-fyzikální fakulty Martin Šmíd. Až se čtyřadvacetihodinovým zpožděním československá režimní média prokázala, že zpráva - která mezitím významně zrychlila a posílila stávkové hnutí - je nepravdivá.

19.listopadu vzniklo v pražském Činoherním klubu ve večerních hodinách Občanské fórum (OF), v kterém se sjednotily nezávislé iniciativy, představitelé církví, uměleckých svazů a další občané usilující o pokojnou změnu režimu prostřednictvím vyjednávání se státní mocí. Neformální, všemi respektovanou hlavou hnutí se stal nejznámější československý disident Václav Havel.

V bratislavské Umělecké besedě se na podvečerním veřejném shromáždění zástupců uměleckých svazů, kulturních institucí a vysokých škol ustavilo hnutí Verejnosť proti násiliu (VPN). Podobně jako Občanské fórum odsoudilo zásah proti Studentské manifestaci a připojilo se ke stávce.

„Od 17. do 27. listopadu se každý den odpoledne se v Praze, Bratislavě a postupně v dalších městech po celém Československu konaly za účasti statisíců lidí pokojné protirežimní manifestace, jež v Čechách a na Moravě organizovalo OF a na Slovensku VPN.“⁹⁹

22.listopadu byly odvolány jednotky Lidových milicí z krajů zpět do Prahy.¹⁰⁰

23.listopadu byly dokončeny přípravy k vojenskému zásahu proti opozičním centrům a demonstrujícím občanům v Čechách i na Slovensku.¹⁰¹

24. listopadu na mimořádném zasedání ÚV KSČ rezignovalo jeho předsednictvo v čele s generálním tajemníkem Milošem Jakešem. Na jeho místo byl zvolen šéf Výboru pro stranickou práci v ČSR Karel Urbánek. Nové předsednictvo, složené z větší části ze zkompromitovaných a neoblíbených politiků, veřejnost nepřijala.

---

⁹⁹ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, 143 s. ISBN 80-85270-88-9., str. 101

¹⁰⁰ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, 143 s. ISBN 80-85270-88-9., str. 101

¹⁰¹ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, 143 s. ISBN 80-85270-88-9., str. 101

25. listopadu na žádost Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu propustil československý prezident Gustav Husák nejznámější politické vězně. Další vězni byli propuštěni v následujících dnech a týdnech.

27. listopadu se v celé republice se od 12 do 14 hodin konala generální stávka, k níž s připojila valná většina českých i slovenských institucí, podniků, organizací a jednotlivých občanů.

28. listopadu proběhlo druhé kolo rozhovorů mezi předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem a delegací OF a VPN, která byla vedená Václavem Havlem a prosazovala své požadavky: demisi federální vlády a vytvoření přechodné vlády odborníků, vypuštění tří článků ústavy - o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a v politickém systému Národní fronty o marxismu-leninismu jako státní ideologii, dále o abdikaci prezidenta Gustava Husáka a další.

29. listopadu odhlasovalo Federální shromáždění ČSSR změnu ústavy, z níž vypustilo články o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a v Národní frontě a článek o marxismu-leninismu jako státní ideologii.

5. prosince navrhlo Občanské fórum 6 kandidátů do federální vlády - ministři za OF a VPN měli převzít odpovědnost za ekonomickou reformu, legislativu a mocenské nástroje státu, státní finance zahraniční politiku, práci a sociální věci, národnostní menšiny. Premiér Adamec však návrhy odmítl a oznámil, že podá demisi.

7. prosince abdikoval premiér Adamec. Jeho místo převzal dosavadní místopředseda Marián Čalfa (člen KSČ).

10. prosince jmenoval prezident republiky Gustáv Husák na Pražském hradě novou federální vládu a abdikoval. Na manifestaci na Václavském náměstí vyhlásili OF a VPN kandidaturu Václava Havla do prezidentského úřadu.

19. prosince přednesl premiér Čalfa ve Federálním shromáždění programové prohlášení federální vlády a jménem vlády navrhl Václava Havla do prezidentského úřadu jako jediného kandidáta. Programové prohlášení i Havlovu kandidaturu parlament jednomyslně přijal.

29. prosince proběhlo na slavnostním zasedání federálního shromáždění ČSSR na Pražském hradě jmenování Václava Havla československým prezidentem. Studenti vysokých a středních škol ukončili stávkou.

1990

1.ledna přednesl prezident Václav Havel svůj první novoroční projev a vyhlásil rozsáhlou amnestii.

5. ledna se sešly nové politické strany (OF, VPN, KSC, ČSS, ČSL, DS, SSL) k jednání u „kulatého stolu“ o koncepci volebního zákona.

1. února vydal ministr vnitra ČSSR Richard Sacher (ČSL) rozkaz, jímž zrušil Státní bezpečnost.

27.-29. března přijalo Federální shromáždění zákon zakotvující základní občanské svobody.

29. března rozhodlo Federální shromáždění o novém názvu země. Stát se od tohoto dne jmenoval Československá federativní republika (ČSFR).

7. května udělila Rada Evropy ČSFR statut zvláštního hosta. V Bruselu byla podepsána dohoda mezi Evropským společenstvem a ČSFR o obchodní a hospodářské spolupráci.

10. května přednesl prezident ČSFR Václav Havel projev na zasedání Evropské rady ve Štrasburku, v němž za zárodek nového bezpečnostního systému označil Severoatlantickou alianci. Varšavská

smlouva bude existovat již jen jako dočasný politický nástroj a odzbrojovacích jednání, a až splní tento účel, zanikne.¹⁰²